

Právne dejiny Slovenska

Historické pramene práva na Slovensku

Miroslav Lysý

Obsah přednášky

- Historické pramene práva vo všeobecnosti
- Jednotlivé druhy prameňov práva

Pramene práva vo všeobecnosti

- právo = norma + forma
- forma = prameň práva
- pre právnika je podstatné, kto stanovil právnu normu (aká autorita?)
- dnes postačuje nájsť normu v Zbierke zákonov (slov-lex.sk)
- Prameň práva musí byť:
 - identifikovateľný ako prameň práva (zákon musí byť riadne publikovaný, obyčaj musí byť zaužívaná, privilégium musí mať riadnu pečať, apod.)
 - vytvorený riadnou procedúrou (napr. legislatívnym procesom, vydaním príslušným štátnym orgánom, apod.)

Obyčajové právo (*consuetudo*)

- historicky najdôležitejším a najhlavnejším prameňom práva na Slovensku
- pravidlá správania sa
- vznikli zo spoločenského povedomia
- pôvodne mali prednosť pred zákonmi, ktorých platnosť bola od obyčají závislá
- pojmové znaky:
 - racionálnosť
 - *praescriptio* (dostatočne dlhé používanie)
 - *frequentia actum* (opakované používanie)

Obyčajové právo (*consuetudo*)

- Štefan Werbőci definoval obyčaj v diele Opus Tripartitum:
 - obyčaj je právo (*ius*) zakladajúce sa na zvyku, ostatné pramene práva platia len preto, že to obyčaj pripustí
 - vo vzťahu k zákonom má obyčaj tri funkcie:
 - derogačnú
 - interpretačnú
 - doplňovaciu
- v právnom poriadku obyčaj dominovala do 18. storočia, už po Tripartite však počet zákonov narastá a vzťah medzi obyčajovým právom a zákonným sa vyrovnáva
- v 19. storočí sa v uhorskej právnej vede spochybňuje derogačná funkcia obyčaje vo vzťahu k zákonu

Obyčajové právo (*consuetudo*)

- v roku 1918 dochádza k recepcii (prebratiu) práva v Československu, recipuje sa aj obyčaj
- po vydaní ústavy v roku 1920 už však nebolo možné odvolávať sa na vznik novej právnej obyčaje
- obyčaj ustrnula; bolo možné používať historické obyčajové normy, ale nesmeli sa vytvárať nové
- do roku 1950 boli obyčaje v práve odstránené

Obyčajové právo (*consuetudo*)

- dnešný význam obyčaje:
 - je to prameň medzinárodného práva
 - v právnej vede sa začína uvažovať nad existenciou ústavných zvyklostí:
 - čo je to ústavná zvyklosť?
 - dostatočná miera určitosti, t.j. musí z neho jasne vyplývať určitý právne relevantný postup, či konanie
 - *usus longaevus* resp. *longa consuetudo* – dlhodobé používanie
 - *opinio necessitatis* - všeobecné presvedčenie o právnej záväznosti tohto pravidla
 - *frequentia actum* – ustálený postup resp. používanie štátnymi orgánmi, ktoré ho týmto svojim konaním, buď výslovne, alebo konkludentne sankcionujú

Zákon (*zakonъ, lex*)

- starosloviensky výraz zákon už na Veľkej Morave (*Zakonъ sudnyjъ ljudemъ*)
- rozdiely oproti obyčaji:
 - zákon nevznikal „zdola“, zo spoločenského povedomia, skôr naopak
 - latinské *lex* (zákon) je odvodené od *legere* (čítať); zákony sú písané (obyčaje nemusia byť)

Zákony

- príklady starších zákonov:
 - Zakon sudnyj ljudem („Veľká“ Morava)
 - Arpádovské zákonníky (sv. Štefana, sv. Ladislava, Kolomana)
 - Zlatá bula Ondreja II 1222
- od konca 13. storočia sa zákonodarným orgánom stáva snem
- zákonodarný proces (od konca 14. storočia):
 - rokovanie snemu a panovníka
 - spísanie do dekrétu, pozostávajúceho zo zákonných článkov
 - pridanie úvodnej a záverečnej promulgačnej klauzuly
 - podpis + pečať => sankcionovanie zákona
 - publikácia

Zákony

- novovek:
 - vznik zbierok zákonov a dekrétov
 - 1696 – Martin Szentiványi: Corpus iuris Hungarici
- CIH – stala sa oficiálnou zbierkou uhorských zákonov
 - obsahovala aj nepresnosti, alebo zákony, ktoré uhorský snem neschválil
 - autori CIH začínajú rozdeľovať zákonné články na paragrafy (§)

Zákony

- povinnosť písomnej publikácie od r. 1868 (nestačila ústna publikácia)
- podrobnú úpravu publikácie právnych predpisov až zák. čl. LXVI/1881:
- vznik Krajinského zákonníku (*Országos törvénytár*)

Zákony – 6. etapa (po r. 1918)

- publikačné predpisy upravovali spôsob schvaľovania a publikácie zákonov, napr.:
 - Zákon č. 1/1918 Sb. z. a n.
 - vl. nar. č. 14/1939 Sl. z.
- zákony vydávané zákonodarným orgánom (parlament) s existenciou práva veta hlavy štátu
 - povinnosť publikácie (do roku 2014 sa vyžadovala tlačaná forma, dnes slov-lex.sk)
- zákonné opatrenia (1948 – 1990)
 - vydávané predsedníctvom parlamentu
 - potrebná konvalidácia
 - dnes v ČR existujú zákonné opatrenia Senátu

Nariadenia (*decreta, resolutiones*)

- všeobecne záväzné predpisy vydávané orgánom výkonnej moci
- oddeľujú sa od zákonov v dobe, keď na zákonoch participuje snem a panovník
 - potom zákony vydávajú spoločne snem s panovníkom
 - nariadenia vydáva len panovník
- nariadenia sa pokladali za mimoriadne a dočasné formy tvorenia právnych predpisov:
 - zákonná tvorba sa nemohla uskutočniť
 - mali platiť len za života panovníka, po jeho smrti jedine ak ich sankcionovala obyčaj
 - nariadenia nesmeli upravovať otázky súkromnoprávne
- vydávané kráľovskou kanceláriou
- využívané (zneužívané) najmä v období absolutizmu a neoabsolutizmu
- podľa zák. čl. III/1848 len so súhlasom vlády, podobne aj po r. 1867

Nariadenia (*decreta, resolutiones*)

- po roku 1918 – nariadenia vlády
 - výnimočne aj nariadenia Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska
- v rokoch 1938 – 1945 – vláda získala novú nariad'ovaciu právomoc (nariadenia so silou zákona)
- dnes sú to Nariadenia vlády Slovenskej republiky (podzákonné predpisy)

Kráľovské privilégium (*privilegium*)

- tiež výsada
- poskytuje subjektívne práva jednotlivcom alebo súhrnu jednotlivcov (napr. rodom) alebo mestám
 - udelenie osobitných práv alebo majetku (donácia)

Kráľovské privilégia (*privilegium*)

- materiálne náležitosti:
 - vydané kráľom
 - nesmie odporovať zákonom, božskému právu, prirodzenému právu, dobrým mravom
 - nesmie byť v rozpore s právami tretích osôb
- formálne náležitosti:
 - vydanie kráľovskou kanceláriou
 - štýl privilégia
 - použitie predpísaných doložiek
 - podpis a pečať
 - časový a miestny údaj
 - publikovanie v komunite, ktorej sa privilégium týkalo

Kráľovské privilégiá (*privilegium*)

- po r. 1848 privilégium ako prameň zaniklo, zostali však v platnosti subjektívne práva, vyplývajúce zo starších privilégií
- tieto subjektívne práva mohli byť potom neskôr zrušené až zákonom

Štatúty (*statuta*)

- vnútorné predpisy
- vydávali územné alebo záujmové organizácie, pokiaľ mali *ius statuendi*
- štatúty územných korporácií
 - mestá
 - komitáty
 - osobitné územné oblasti
- štatúty záujmových korporácií
 - cechy
 - cirkevné korporácie
- od r. 1882 – *ius statuendi* rozšírené aj na obyčajné obce
- dnes existujú ako vnútorné predpisy (napr. stanovy občianskych združení, politických strán, verejných vysokých škôl)

Opus Tripartitum

- pokus o kodifikáciu krajinského práva v Uhorsku
- autorom Štefan Werbőci (1514)
- neúplné sankcionovanie => nestal sa zákonom
- názory na platnosť Tripartita:
 - z moci obyčajového práva
 - platí zo zákona
 - *consensu populi* – Tripartitum ako právo *sui generis*

Štruktúra Tripartita

- Úvod (*prologus*)
- 1. časť (*pars prima*)
- 2. časť (*pars secunda*)
- 3. časť (*pars tertia*)
- pokus o rozdelenie diela na osoby (*personae*), veci (*res*) a žaloby (*causae*)

Snahy o revíziu Tripartita

- zák. čl. 21/1548 – *Quadripartitum*
- zák. čl. 24/1715 – *Novum Tripartitum*

Dočasné súdne pravidlá

(Ideiglenes Törvénykezelési Szabályok)

- Marcové zákony z r. 1848 rušili staré základy súkromného práva, no nevytvorili nové
- 1852 – v Uhorsku bolo oktrojované rakúske právo
- 1860 – Októbrový diplom vrátil Uhorsku samostatnosť
- január – marec 1861 – zasadnutie Judexkuriálnej konferencie
- obsah:
 - platí staré uhorské právo, no s výnimkami:
 - prevody nehnuteľností
 - pozemkovoknižné právo
 - banské právo
 - nová úprava dedičského práva

podľa rakúskeho práva

Decízie (Rozhodnutia pre zjednotenie práva)

(Jogegységi határozatok)

- vznikli reformou súdnictva v roku 1912
- senáty Kráľovskej kúrie mohli vydávať právotvorné rozhodnutia

Osobitné pramene práva z obdobia 2. svetovej vojny

- Dekréty prezidenta republiky (tzv. Benešove dekréty)
 - prezident ich vydával spolu s vládou
 - mimoriadne
 - boli dodatočne schválené parlamentom
- Nariadenia Slovenskej národnej rady

Medzinárodné zmluvy

- spočiatku predovšetkým mierové zmluvy
- neskôr aj zmluvy o nástupníctve
- najmä od 19. storočia slúžia na tvorbu medzinárodného práva, kde nahrádzajú medzinárodnoprávnu obyčaj

Právna veda

- až do konca stredoveku veľmi skromná úroveň
- úroveň jurisprudencie (právnej vedy) sa udržiavala na vysokých školách (kapitulné školy, univerzity)
- rozmach až po Tripartite a na univerzitách v Trnave a v Košiciach
- neskôr univerzity v Budíne a v Bratislave (Alžbetínska univerzita, od r. 1919 Univerzita Komenského)
- právna veda a jej vplyv na právo:
 - teoreticky skúmala platné právo, triedila ho
 - vplývala na sudcovské rozhodovanie
 - vplývala na tvorbu nového práva
 - vplývala na výklad (interpretáciu) práva

Súdna prax

- význam súdnej praxe najmä v období prevahy obyčajového práva
- znalosť obyčajového práva kolísala, sudca nerozhodoval ako dnes
- význam súdnej praxe spočíva v:
 - možnosť sudcovskej tvorby práva (u nás sporná povaha)
 - vytvorenie judikatúry, ktorá vedie k zjednocovaniu práva

Listiny (*diploma*) a právne knihy (*codices*)

- listiny sú najdôležitejšie v staršom období ako svedectvo o najstaršom práve
- množstvo listín je v staršom období nízke (často [falzá](#)), rastie až od 13. storočia
- listiny vydávali:
 - kráľ (Kráľovská kancelária)
 - vierohodné osoby (palatín, krajinský sudca...)
 - vierohodné miesta (kapituly, kláštory)
 - súkromné osoby
- právne knihy (najčastejšie v mestách)
 - mestské právne knihy (Žilina, Bratislava, Budín)
 - záznamy o testamentoch
 - účtovné knihy

G. L. A. dei gra H. ungarie Palmarie C. h. m. a. c. h. d. a. n. e. B. i. r. m. a. k. i. d. i. n. i.
 omium saluatore C. r. i. s. t. i. Sonationes p. g. e. n. i. t. i. c. e. m. i. n. i. s. e. l. i. c. i. u. m. i. n. i.
 a bonoru omium largitore mercam gram in presen. a. g. r. a. m. i. n. i. s. e. l. i. c. i. u. m. i. n. i.
 de scriptus qualiter ad iudicium uocissim. ad pambulandum singul.
 in g. i. k. o. u. c. o. n. t. e. m. de. d. u. m. r. i. s. s. e. m. i. n. i. e. c. e. t. a. m. a. n. d. a. t. a. m. i. n. i. n. e. g. o. c. i. a.
 m. u. e. n. e. r. u. t. r. a. p. u. s. s. i. t. a. u. t. e. m. d. e. s. p. r. e. s. q. u. o. t. y. t. u. l. o. e. a. m. p. o. s. s. e. d. i. s. s. e. r. a. s. i. m. i. n. i.
 e. i. t. u. m. a. m. i. s. s. u. m. i. n. m. a. l. i. s. u. b. i. u. s. i. o. n. e. t. a. r. t. a. r. i. c. a. e. t. c. u. m. i. n. i.
 r. e. s. u. l. t. c. o. g. n. o. u. i. t. i. n. i.